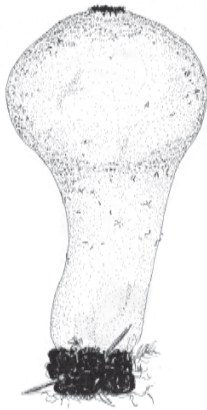
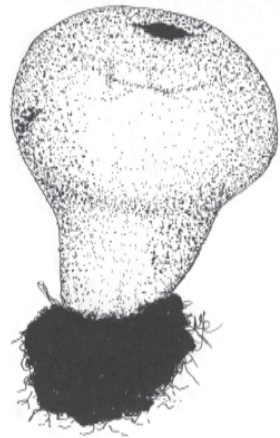
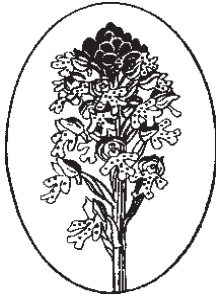

Krutbrännaren

Nr 1 • 2002 • Årg. 11

ÖLANDS BOTANISKA FÖRENING

Krutbrännaren

Årgång 11, 2002 nr. 1.

ISSN 1103-2839

Tidskriften utges av Ölands Botaniska Förening och utkommer med fyra nummer per år.

Medlemsavgiften för 2002 är 80:- och för familjemedlemmar 10:- (för i utlandet bosatta dock 110:-). Beloppet sättes in på föreningens postgironummer 636 59 31-2. Medlemmar erhåller tidskriften *Krutbrännaren*. För endast prenumeration är avgiften 110:-. Äldre nummer av tidskriften kan beställas från Thomas Gunnarsson till ett pris av 25:- per nummer.

Redaktionen består av Thomas Gunnarsson (red.) och Håkan Lundkvist (ansv. utg.).

Manuskript och synpunkter skickas till Thomas Gunnarsson (adress se nedan).

Adressändringar och frågor om distribution tillskrives Thomas Gunnarsson (adress se nedan).

Föreningsärenden och frågor därom kan tillskrivas någon ur styrelsen:

Ulla-Britt Andersson (ordf.)
Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden.
Tel. 0485 / 332 24 E-post: se Thomas Gunnarsson

Tommy Knutsson (v.ordf.)
Ned. Västerstad 111, 380 62 Mörbylånga.
Tel. 0485 / 420 14

E-post: tommy.knutsson@mailbox.hogia.net

Thomas Gunnarsson (sekr.)
Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden.
Tel. 0485 / 332 24

E-post: thomasgu@algonet.se

Björn Folkesson (kassör)
Jämjö bygata 30, 387 93 Borgholm.
Tel. 0485 / 56 01 47

E-post: bjorn.folkesson@hs.lrf.se

"Ölands svampflora"

Ett pågående projekt där vi försöker kartlägga svampfloran på Öland. Avsikten är att få fram så kompletta sockenfloror som möjligt för att därigenom få en bild över arternas utbredning och frekvens. Är du intresserad så skriv eller ring till Tommy Knutsson.

Keneth Erlandsson
Fatabursvägen 11 A, 393 53 Kalmar.
Tel. 0480 / 198 46

Elna Hultqvist
Slottgatan 23, 387 32 Borgholm.
Tel. 0485 / 106 24 E-post: elna.hultqvist@swipnet.se

Thomas Johansson
Jutnabbevägen 19, 392 36 Kalmar
Tel. 0480 / 695 79

E-post: johansson.thomas@telia.com

Håkan Lundkvist
Frösslunda 3080, 380 62 Mörbylånga.
Tel. 0485 / 440 83 E-post: hakan.lundkvist@telia.com

Helena Lager
St. Bunneby 3024, 380 62 Mörbylånga.
Tel. 0485/440 69

E-post: helena.lager@home.se

Projekt Ölands hotade växter

Hjälp oss inventera sällsynta och hotade växter på Öland. Vill du ha en aktuell rödlista, eller äldre fynduppgifter som behöver kontrolleras skriv eller ring till Thomas Gunnarsson.

Omslagsbild: En kollektion av röksvampar av släktet *Lycopterodon*. Från häftet "Släktet *Lycopterodon* i Sverige" av Mikael Jeppson.

Gräspromenad

text och bild: Jan Pernbert

DEN HÄR GÅNGEN tänkte jag att vi skulle ut och promenera. Vi ska gå den runda som artikelförfattaren understundom med ömma leder traskar för att lindra sin rastlöshet och tillfredställa det rörelsebehov som han tidigare löste medelst språngmarsch i joggingställ.

Vår promenad kommer att kantas av gräsmöten, både faktiska och litterära. Det hela blir ”gräslig” rapsodi i arter och diktцитat, om uttrycket tillåtes.

Vi börjar promenaden genom att ta oss ut i trädgården på baksidan av stugan. Här i söderläge ligger de sorgligt eftersatta trädgårdslanden som ett uttryck för mitt dåliga samvete. Sommar efter sommar är det likadant; liggande på knä i grönsaksrabatterna och fruktlöst svärande över vindor och våtarv, mållor och maskrosor, lovar jag mig själv att till hösten ska här planas ut och sås gräs. Och värst av alla är kvickrotten som bildar ett formligt underjordiskt nät av vita rotsnören. Snart har man en ansenlig hög av slingrande trådar liggande bredvid sig mellan sängarna.

Nu uppstår frågan: Vad göra med dem? Inte vågar man slänga dem på komposten. Bäst vore att låta dem ligga och torka i solen och sedan för säkerhets skull bränna resterna. Hade man nu levat under 1:a världskrigets krisår och varit egendomslös och fattig hade svaret varit givet:

Välling på kvickrotsmjöl

Torka och mal rottågorna.
Mjöl och vatten kokas till gröt.
Mjölök tillsättes under vispning,
tills man erhåller en tämligen tjock välling.
När den kokat, passeras den genom sil
samt sockras.
Till smak och utseende lik havrevälling.

Problemet med att idka trädgårdsarbete på lediga stunder är att tiden oftast har svårt att räkna till; och just på våren ska mycket uträttas. Jorden ska redas och gödslas, man ska förgro, så och plantera ut. Och allt detta samtidigt som man vill ut i markerna och skåda fågel och flora, men framför allt vill man hinna ut för att fånga vårlandskapets bleka jordfärger och grafiska svärta på akvarellpapper och i ritblock.

När det spenatgröna så småningom tar över och dominerar landskapet är det redan för sent. Då får man lägga penslarna på hyllan ett antal veckor och invänta högsommarens mognande.

När månadens namn är maj
och allt går så fort - maskrosen
hinner knappt heja på kvickroten
och hägg och syrén har gått
i kartell; allt går så fort, livet
följer med av bara farten
[...]

I tomtens sydvästra hörn ligger komposten skuggad av hasselbuskar. Här brukar den tilltufsade julkärven hamna strax efter nyår. Ett halvår senare händer det att några havrestrån sticker upp bland nässlor och maskrosor.

Enstaka strån av havre, eller vilket som helst annat sädeslag för den delen, har som solitär en annorlunda framtoning jämfört med när de uppträder en masse. Ensamma står de och bugar sig lite förläget och vilsekommet för vinden i den annorlunda miljön, långt från sina kamrater på åkern; fast snarare är det väl författarnas föreställningsvärld av konventioner och inre bilder som tilldelar såväl havren som andra växter specifika roller med inneboende känslor.

Den finländske författaren och poeten Lars Huldén låter havren spela en helt annan roll:

Kort efter midsommar
kränger sig havren upp ur byxorna.
Nu ska här blommas och ringas i klockspel!
Också den milda havren vill leva livet om sommarn.
Vittnar inte broddens djupblågröna färg
om ett häftigt inneboende temperament?

Jag viker undan några nedhängande hasselgrenar vid tomtgränsen, tar mig hukande in på prästgårdsstigen och promenerar söderut över ancylus- och litorinavallarna.

Ljuset är dunkelt här på stigen. Träd av alla dimensioner, främst ask, står tätt på båda sidor och bildar ett grönt tak över mig. Marken är så här i högsommaren så gott som

helt tom på växter. De enda som har en sportlig chans att utvecklas och blomma är sipporna då vårsolen kan leta sig ner genom trädens ännu kala kronor.

Här och där i kanten av stigen står enstaka, mörkgröna ruggar av tuvtåtel. Stråna är korta och spensliga till växten och vippornas ljusgula och minimala småax tycks sväva fritt och lyser nästan som stjärnor i halvdagern.

Det är vindstilla och tyst idag här inne i det som en gång var beteshage; ingen [...] väggkants vind i tåteln susar vekt / glidsvalt gräs för sträva brända händer. [...]

Nu framgår inte av Sten Haglidens diktrader vilken tåtel det rör sig om, men troligast är väl att det "glidsvala" gräset bör vara kruståtel med sina trådsmla och mjuka blad, och inte tuvtåteln med sina vassa bladkanter.

Så kliver jag vidare på stigen uppför det sista motlutet, den av brunjord täckta landborgsbranten, och står så på kanten av det av sand igenfyllda kalkstensbäcken som sträcker sig en halvmil söderut. Här i detta isälvsfält dväljs merparten av kommunens grundvattensförråd.

Stigen fortsätter ytterligare hundra meter söderut fram till prästgården, men jag viker av åt höger in på en sedan åtskilliga år trädad sandåker. Den nya stigen diagonalnar det rektangulära fältet bort mot skogsridån i sydväst. Tallskogen vid södra kanten har fröat av sig och ju längre söderut jag kommer på fältet desto tätare står småtallarna på båda sidor om mig. Om 25 år kommer här att vara tät tallskog med inslag av ek och den gamla sandåkern ett minne blott.

Men än så länge är fältet tämligen öppet och miljön och markkemin drar åt sandhed.

Blåmonkarna står gulbrända och de solblekta blomsamlingarna rasslar svagt i den svaga vinden. Markfärgerna går redan före midsommar i ockra och grått. Fläckvis breder gråfibblorna ut sina mattor i silvrigt grågröna nyanser.

Är det som nu, högsommar och solsken, går jag helst vid sidan av den av hästhovar upptrampade stigen. Den är mer eller mindre perforerad av små hål. Alldeles bredvid varje hål ligger en nätt liten sandhög. Fram och tillbaka längs med stigen och strax ovanför markytan flyger brummande

sandbin som helikoptrar över ett ökenlandskap. Bäst, som sagt, att kliva vid sidan om.

Här och där på stigen mellan sandbinas in- och utgångar syns små och stickiga grästuvor i dämpade blågröna färger. Det ser ut som om trollungar blivit begravnade stående i sanden. Endast det tovigga och styva hjässhåret sticker upp ovanför markytan; det är borstståtelns bladsamlingar.

Corynephorus canescens

Jag undrar om det rätt kan vara sant
att du på stäpperna är stygg mot korna
och stinger blodig deras ömma mule?
Här på de svala hedarna mot Thule
i svalkat lynne drar du åt dig klorna
och glänser milt och sidenmjukt och grant.

Men du har kvar av stäppens fina makt.
Du får min själ att genom brisen draga
mot horisonten, till de ljusa stäpper
där luften rusar och jag tygeln släpper,
där sträckt på vindsnabbt sto jag vill behaga
hetmanens döttrar vid en stortrapps jakt -.

Om man nu inte råkar ut för ilskena sandbin, så skulle man i alla fall kunna sticka sig på borstståtelns styva bladspetsar. Men enligt poeten Holmström ovan tycks risken vara liten här i Norden.

C T Holmström levde under första hälften av 1900-talet. Som ung man hade han svårt att välja den rätta vädjobanan. Han började läsa zoologi vid Lunds universitet men bytte snart fot och kom in på Valands konstskola, där han gick ett par år i början av seklet. Slutligen hamnade han som journalist på Göteborgs Handels och Sjöfartstidning, där han under en lång följd av år skrev naturskildringar, kåserier och resereportage, som han själv illustrerade.

Holmström publicerade även reportageböcker och ett par diktsamlingar. En av samlingarna, Gramina, utkom 1926 och är mig veterligen den enda svenska samling lyrik som enbart behandlar gräs. Den består av trettio dikter och därmed trettio små finstämda porträtt av lika många arter gräs; naturlyrik med en intim och idyllisk ton i Anders Österlings efterföljd.

Vi kommer strax att möta Holmström ytterligare under promenaden, men nu fortsätter vi stigen i ek-hassellunden. Den bruna mattan av eklöv på stigen är utlagd för vandraren att mjukt och prasslande ta sig fram på. Bergsslokens dekorativa vippor står inte längre som i våras artigt bugande längs stigens sidor. Axen är plundrade av myrorna och stråna försvunna.

Melica nutans

Här har morkullans näbb
här har råbockens klöv
stungit i fjolårets multnande löv.
Tunga ha ollonen lämnat sin skål
blivit till bränsle i multnadens bål.
Svårmodigt doftar av årtal som gått
från bottnen där Melica sått.

[...]

Under ekarnas valv
i små solfläckars dans
gungar en Melicas axrika frans.
Högtidligt lätt ifrån finspända spön
ringa dess blom som till tystnadens bön.
Ljudlösa budskap mitt hjärta ha nått
från liv som i skuggan blev sått.

Det ljusnar bortom kröken och eftermiddagssolens strålar bländar mina ljuskänsliga ögon när jag lämnar den dunkla lundens sal och kommer ut på ett öppet fält som under senare årtionden brukats som hästbete. Förra året flyttade emellertid ägaren till fastlandet och tog hästarna med sig. Nu växer det så det knakar på den hästgödslade horvan.

Bland gräsen dominerar rödvenen. Gör man promenaden som nu sent på eftermiddagen bildar de tusentals spensliga vipporna en luftig matta. I motljuset hägrar den som en rödbrun dimma eller rök strax ovanför marken. I regn däremot slås lätt rödvenens kläna strån ned och vilar mot jorden som slickat hår.

[...]

Göken gol
och det duggregnade –
vitt, fint, skimrande regn,
så att man förstod
att solen inte var långt borta.
På gårdsplanen
stod den silvergrå malörten
i täta klungor,
och nere över trädorna
låg det violetta agrostisgräset
nedtryckt och överhöljt av pärlor.

Bakom trädskärmen sticker vattentornet upp. Jag rundar det och passerar genom grinden ut på klinten. Här är jordlagret tunt och det underliggande kalkberget sätter sin prägel på växtligheten. På ett par hektar stort område, hittar vi flera av de öppna torrmarkernas växtsamhällen.

Marken höll för några år sedan på att förbuskas sedan betet, som på så många andra håll, upphört i mitten av 1900-talet. Eftersom klinten är rik på forn lämningar började Riksantikvarieämbetet röja upp bland ros- och enbuskar och området betas nu av nötkreatur.

För att komma ut på klinten måste jag korsa en liten bäck, den så kallade Prästrännilen. Här är marken friskare. Söder om bäcken bland enbuskarna växer ett av våra vackraste gräs. Som minimala jul-

dekorationer vagnar darrgräsets vippor i den svaga vinden. De hjärtliga småaxens dar-
rande på de trådmala skaften inspirerar följdriktigt poeterna att producera kärleksdikt.

- Blunda, var stilla,
vi skall älska varligt
som när man plockar darrgräs
ett i taget.

Jag är stilla.
Jag blundar.
Jag räknar till 18 darrgräs
ett i taget...
Våra läppar
smakar källvatten.

49 darrgräs...
det luktar skogsbrand!
Det är darrgräset
som står i lågor,
det är våra läppar
som smakar blod,
det är darrgräset,
min älskade...

Längs stigen ytterst mot landborgskanten tränger fårsvingelns trådsmaalbladiga tuvor
sig samman och bildar en mjuk rya att stiga på. /Där, där vägen gräsas,/ rinner ut i en
skogsäng,/ där fick vägen ögon/ efter ett kvällsregn.[...] Sorgsna ögon av ensamt,/ ögon
som glimtade till/ av en knottsvärms lek,/ av en skogsängs vind./ Mörka ögon med
svingel/ mjuk, ung svingel till fransar./

Där, där vägen gräsas/finns det lugna ögon –/ kvällsregnsvägars ögon.

I den varma eftermiddagsbrisen når en kvadröjande kumarindoft min näsa. Fastän
överblommad sedan länge står vårbroddens styvt gula och borstiga ax kvar och sprider,
om än svagt sin ljuvliga bouquet. Det tar vi en Holmström till på.

Anthoxantum odoratum

Lent har gräset lagts i linda
sträng vid sträng
i en slagen sommar äng.
Tätt vid gården står en skrinnda

bidande med hungrig häck.
[...]
Anthoxantums själ befrias
stark och fin
i en doft av kumarin!
Och hon driver med vår lias
ödesverk en himmelsk gäck.

Blandar liknöjt alla lotter:
Liv och död
allt vad jord och himmel bjöd
enat i en doft av slätter
blir som sorlet av en bäck.

Så småningom skymtar jag stättan som leder nedför landborgskanten och snart står jag på fast mark med välbehållna ledband efter en knagglig färd nedför det mer än tusenåriga kalkbrottets trappavsatser. En skock får närmar sig nyfiket flanören. De håller rasbranten ren från busksly efter att hembygdsföreningen för ett antal år sedan förtjänstfullt röjde upp en bit av den då kraftigt igenvuxna landborgsbranten och gav trafikanterna på den parallellgående landsvägen en behaglig vy över infarten till samhället.

Via en stätta tar jag mig ut på landsvägen. Trafiken är tät så här i turistsäsongen och det gäller att passa på när det uppstår en lucka att snabbt ta sig över till den andra sidan.

Jag genar sista biten hem över en bilparkering för badgäster i närheten av havsbadet och de intilliggande campingplatserna. Här möter jag den kanske geografiskt mest spridda växten på jorden. Oförtrutet blommar vitgröet här, och när som helst på året tycks det. De ljusa ståndarna lyser lika virilt och oförväget om det så är ljum högsommarkväll eller skumögd decemberdag. Maken till överlevnadsförmåga får man leta efter antingen det gäller att tåla slitage eller extremt klimat.

Omvägen talar

Min asfalterade spikrake släkting,
hetsens och de dånande hjulens vän,
föraktar alla dröjande steg.

Jag är en ringlare,
en tidsförstörare,
lugnet mitt väsen,
avkroken min frände.
Trampgräs snörar in mina kanter
och vitgröe bäddar hjulspåren.
[...]

Det finns mycket att säga om Sten Haglidens diktrader, poeten som stod upp för de bortglömda och förkastade företeelserna i tillvaron; det över axeln sedda. Han gjorde sig till tolk för ”motivens styvbarn”, med Haglidens egna ord. Och visst har vardagsfilosofin i denna 60-talsdikt en nästan skrämmande aktualitet i dagens tidsterroriserande it-samhälle.

Vitgröet i all ära, jordens vanligaste växt, påstås det. Ändå känns det som om hundäxingen har varit min ständige följeslagare under promenaden. Samtidigt som den kanske numerärt inte dominerar längs den bit av jordytan som jag passerat, så har den en förmåga att hela tiden stå i kanten av gångstigar och vägrenar och dra ögonen till sig, relativt storväxt som den är. Jag har nästan känt mig som en kung på eriksgata, för hela tiden har hundäxingen under promenaden stått längs vägen och som trogen undersåte vinkat i vinden med sitt karaktäristiska ax.

Kort sagt: Den har en närvaro och en tydlighet i uttrycket som få andra gräs, kanske lika tydlig och framträdande som frötallen på kalhygget.

[...]

Långt borta reser sig
rak bland sjuttioårsringade femårsstubbar
en kvarlämnad frötall,
perspektiviskt försmalnad
som till bara ett högväxt strå,
ett äxingstrå
som högst uppe borstar
med axet ett moln.

Citaten är tagna ur följande verk och i nedanstående ordningsföljd:

- Erik Lundström: Ätliga vilda växter – en dyrtidsbok
Bengt Berg: När månadens namn är maj, ur saml Över isen
Lars Huldén: Kort efter midsommar, ur antologin Caféboken
Sten Hagliden: Sommarasterisker, ur saml Slutordat
C T Holmström: *Corynephorus canescens*, ur saml Gramina
C T Holmström: *Melica Nutans* ”
Ragnar Jändel: Idag, när jag vaknade, ur antologin Naturen i våra hjärtan
Nina Södergren: Det är darrgräset, ur saml 7 karlavagnar
Sten Hagliden: Där, där vägen gräsas, ur saml Slutordat
C T Holmström: *Anthoxantum odoratum*, ur saml Gramina
Sten Hagliden: Omvägen talar, ur saml Slutordat
Harry Martinson: Smultronrevor på ett kalhygge, ur saml De tusen dikternas bok

På huk för buk

av *Elna Hultqvist*

Under helgen 10-11 november 2001 deltog sjutton svampintresserade medlemmar ur ÖBF i en gasteromycetkurs under ledning av Mikael Jeppson från Trollhättan. Vi samlades på lördagen på vår bas, Skogsby folkhögskola. Kursen inleddes med en genomgång av de viktigaste karaktärerna som separerar buksvampssläktena *Tulostoma*, *Handkea*, *Calvatia*, *Lycoperdon*, *Bovista*, *Disciseda*, *Mycenastrum*, *Vascellum*, *Geastrum*, *Trichaster*, *Pisolithus* och *Scleroderma*. Sedan var det dags att åka ut och leta artrepresentanter för dessa. Mikael Jeppson hade valt ut tre naturtyper: sandstäpp, "Mittlandskog"-miljö och alvarmark.

Lördagmorgonen var bister med temp -2 grader och blåst men klarblå himmel. Dagens första färd gick till Gårdby sandhed, en kalkhaltig sandstapplokal i Gårdby sn. Den betas av ungnöt. Vi sökte dock mest öster om den inhägnade betesmarken längs banvallen. Här fanns bl.a. *Disciseda candida* (liten diskkröksvamp) som utvecklas underjordiskt. Svampen tar sig upp till jordytan när sporererna mognar och har då ändrat tyngdpunkt så att en vindpust kan vända fruktkroppen varvid den sporsläppande poren hamnar uppåt. Med Mikael's hjälp hittade vi även *Lycoperdon norvegicum* (svenskt namn saknas). Arten upptäcktes på Öland först i slutet av 1990-talet och har inte så många lokaler i vårt land. Återfynd gjordes av *Geastrum berkeleyi* (sträv jordstjärna). På en sol-exponerad slänt fanns både *Tulostoma brumale* (stjälkröksvamp) och *T. kotlabae*

(grå stjälkröksvamp). *Bovista aestivalis* (mångformig äggsvamp) är lite lurig att bestämma som namnet anger. Här kan man använda bl.a. öronen:- om man gnider ett torrt exemplar hörs ett typiskt prassel som av silkespapper. Vi hittade även ett färskt exemplar av hotarten *Helvella albella* (parkhattmurkla).

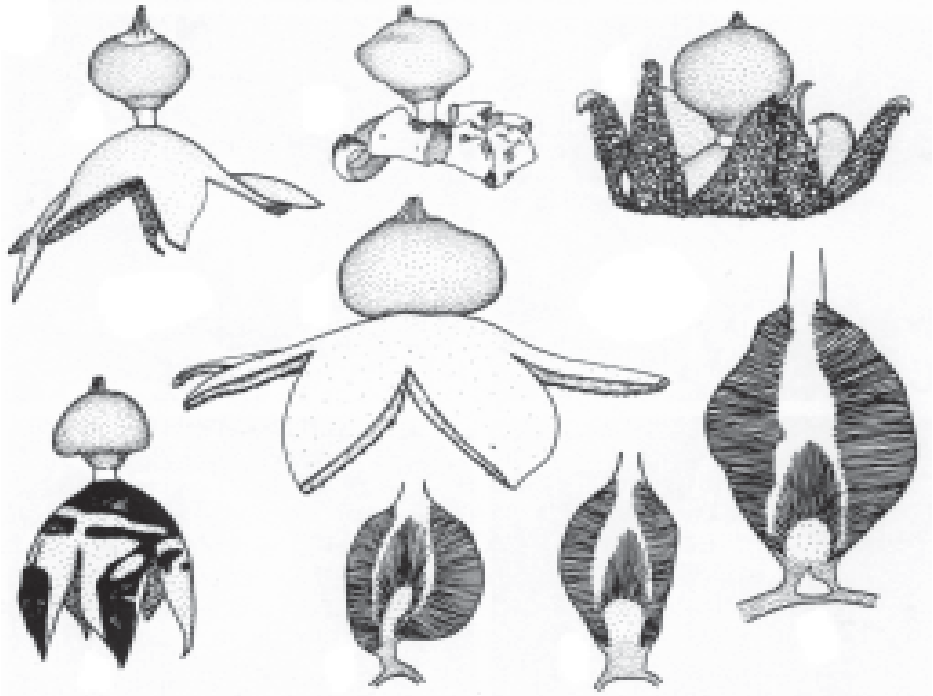
Därefter åkte vi till dagens sista lokal Hönstorps utmark i Algutsrums sn, där omfattande röjning har skett av igenväxta gamla betesmarker och hässlen i Mittlandsskogen. Det röjda området betas av nöt och utgör en mosaik av öppen gräsvål med enar, hässlen i olika åldrar, lövskogspartier och kärmarker. I hässlena är det vanligt med rikt förgrenade överståndare bl.a. vårtbjörk, gran, tall, enstaka ekar och vildapel. Buskskiktet är artrikt. Med skog som gav lä från nordanvindar och solen gassande (nåja) från söder blev temperaturen dräglig under lunchen som vi intog vid ett källkärr. Tommy Knutsson beskrev under tiden röjningsinsatserna och vedermödorna kring detta. Vi gav oss sålunda stärkta och inspirerade ut att söka bland enar, i frostigt gräs och under hasslar. *G. fimbriatum* (fransig jordstjärna) var lättupptäckt på flera ställen där enar nyss röjts bort. Alle man kröp halvvägs in i en minst 3 meter bred juniper för att beundra *G. quadrifidum* (fyrflikig jordstjärna) in situ. Vid 15-tiden återvände vi till skolan för bestämning av våra svampfynd.

Mikael gav oss under eftermiddagen och kvällen två detaljerade genomgångar av

morfologi, de viktigaste makro- och mikrokarakteristerna hos de från Öland kända arterna i ovannämnda släkten. Även arter som kan förväntas dyka upp fanns med i exposén. Han är en strålande pedagog och kompendiet med nycklar som han sammanställt till kursen mottogs tacksamt av oss kursdeltagare. Släktet *Lycoperdon* finns dessutom beskrivet av honom tidigare. Vi lärde oss att titta efter förekomst eller avsaknad av subgleba, rutnät på peridier etc, etc. Föreläsningarna åtföljdes av ytterst beskrivande diabilder med fulländad detaljskärpa, till största delen tagna av Jörgen Jeppson som även han deltog i sammankomsten. Även kursdeltagaren Anders Bohlin bidrog med bilder. På det viset fick vi stifta bekantskap med de

Ölandsarter vi inte sett under dagen. Mikael instruerade hur man färgar mikro-preparat med laktofenol och cottonblue. Möjlighet till mikroskopering fanns och vi kunde studera sporbärande kapillitieträd. Deras mångskiftande, arttypiska utseenden är en viktig hjälp i bestämningsarbetet. Det är bara släktet *Pisolithus* (ärttryffel) som saknar dem. Släktet *Vascellum* (ängsröksvamp) har endast parakapillitium.

En liten svamputställning växte fram. Färgupplevelsen bestod av subtila nyanser av vitt, brunt och grått. Men formskönheten var desto större med jordstjärnorna som flaggskepp. De har dessutom den för amatörmykologen trevliga egenskapen att låta sig artas utan mikro-

Fruktkroppar av dvärgjordstjärna, *Geastrum sckmidelii*. Ur Geastraceae av Stellan Sunhede.

skop. På kvällen överraskade Lissbeth med goda smörgåsar och kakor, som klart höjde nivån på dagens kulinariskt enahanda upplevelser.

Söndag morgon bjöd på +10 grader men 17 m/s i vindstyrka vilket kunde verka avskräckande med tanke på att dagens naturtyp var alvarmark. Men lokalen för förmiddagens avslutande exkursion var Borgholms slottsvalvar, känt för ett stort antal arter av *Geastrum* och fynd av *Tulostoma niveum* (vit stjälkroksvamp, tidigare funnen av Johan Nitare, belägg i Uppsala). Ett hårdat gäng mötte upp vid Sollidens parkering. Den starka vinden gav möjlighet att studera *Bovista plumbea* (blygrå äggsvamp) under typisk rörelse-spridning, *Geastrum corollinum* (rulljordstjärna) hittades både rullande och fäst i substrat. Denna jordstjärna har tidigare haft en rikligare förekomst på lokalen. De senaste åren har delar av området röjts mycket hårt. Vi kunde se ett tiotal ex av *Geastrum coronatum* (mörk jordstjärna) vid resterna av ett bortröjt enebuskage, troligen var det sista året den kunde ses där. Två av deltagarna, Karin och Anders Bohlin, gjorde här 1968 primärfyndet av dessa två *Geastrum*-arter. Vi gav oss i kast med ett riktat eftersök på *T. niveum* (vit stjälkroksvamp) men inte ens sjutton ögonpar räckte för att spåra denna lilla elegant. Svampen är helt ljus och den sporbärande toppen lite kupolformad. Den klassas som starkt hotad och förekommer enbart på mosskuddar på kalkstenshäll. Några särdeles mörkfotade ex. av *T. squamosum* (fjällig stjälkroksvamp) blev föremål för spekulationer om det möjligen kunde vara *T. melanocyclum* som är den enda stjälkroksvamp som ännu ej hittats på Öland, men Mikael gav oss inget stöd. Även denna dag hittade vi *Bovista furfuracea* (sand-

äggsvamp) som tidigare sorterat under kollektivarten *B. pusilla* (dvärgäggsvamp). I en avhandling om gasteromyceter på Korsika kunde dock Moyersoen & Demoulin (1996) visa att denna art i själva verket klart går att skilja i två taxa, *B. dermo-xantha* (fårad äggsvamp) och *B. furfuracea* (sandäggsvamp). Mikael Jeppson har reviderat sitt eget och de offentliga herbarierna och därvid kunnat bekräfta att båda arterna finns bland hans kollekt.

Förmiddagen gick i högt tempo, deltagarna spridde snabbt ut sig bland alla enar och stenhällar. Lika snabbt samlades vi på visslingssignal när någon gjort ett fynd och hade nog kunnat fortsätta ett tag till, men kursledaren hade en hemresa genom ett vintrigt Småland framför sig. Vi tackade därför Mikael för en lärorik, trevlig helg och hoppas på fortsättning ett annat år !

Artlista 10 november Gårdby sandstjäpp, Gårdby socken.

Gasteromyceter:

Bovista aestivalis, *B. furfuracea*, *B. tomentosa*, *Cyathus olla*, *Disciseda candida*, *Geastrum berkeleyi*, *G. elegans*, *G. minimum*, *G. schmidelii*, *Handkea utriformis*, *Lycoperdon lividum*, *L. nigrescens*, *L. norvegicum*, *L. perlatum*, *Tulostoma brumale*, *T. kotlabae*.

Övriga:

Helvella albella.

Artlista 10 november Hönstorps utmark, Algotstrums socken

Gasteromyceter:

Geastrum fimbriatum, *G. quadrifidum*, *Handkea excipuliformis*, *Lycoperdon molle*.

Övriga:

Chlorociboria aeruginascens, *Helvella elastica*, *Hymenoscyphus vernus* (ny för Sverige!), *Plicaturopsis crispa*.

Artlista 11 november Borgholms slottsalvar, Räpplinge socken

Gasteromyceter:

Bovista aestivalis, *B. furfuracea*, *B. plumbea*, *B. tomentosa*, *Disciseda candida*, *Geastrum berkeleyi*, *G. corollinum*, *G. coronatum*, *G. elegans*, *G. fimbriatum*, *Handkea excipuliformis*, *Lycoperdon lividum*, *L. decipiens*, *L. molle*, *Trichaster*

melanocephalus, *Tulostoma brumale*, *T. squamosum*.

Övriga:

Leucopaxillus rhodoleucus, *Hygrocybe colemanniana*.

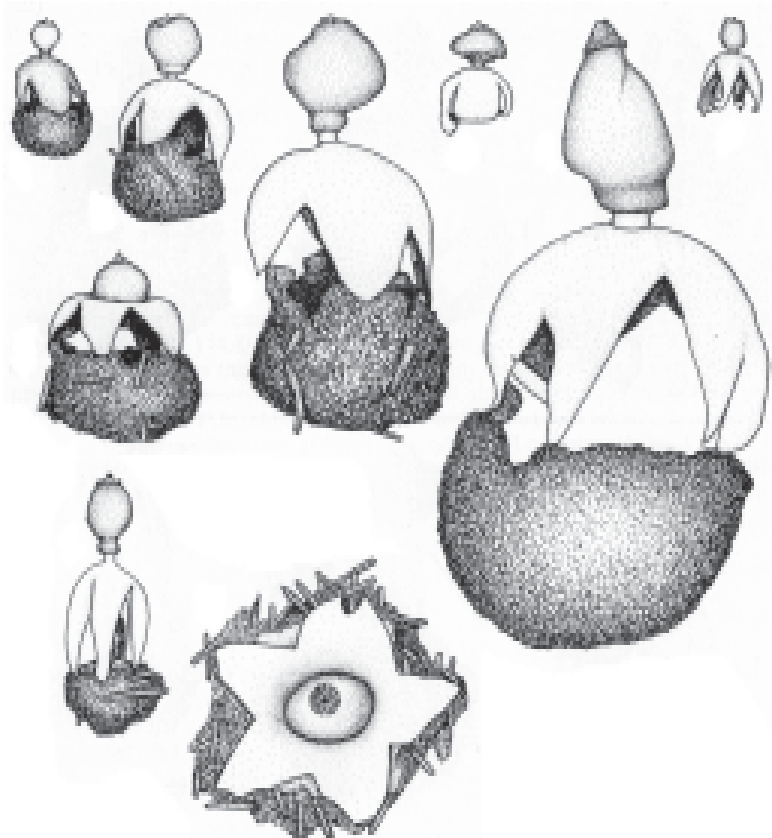
Litteratur

Jeppson, M., 1984: Släktet *Lycoperdon* i Sverige. - Sveriges Mykologiska Förening

Jeppson, M., 1998: Sandäggsvampen, *Bovista pusilla*, egentligen två arter. -

Jordstjärnan 19 (2): 31-37

Moyersoen, B. & V. Demoulin, 1996: Les Gastéromycètes de Corse: Taxonomie, Écologie, Chorologie. - *Leujenia* N.S.152, 128 pp.

Fyrflikig jordstjärna, *Geastrum quadrifidum*. Ur *Geastraceae* av Stellan Sunhede.

Pilar i N Möckleby

av Björn Folkesson

I ett av sina många arbeten gör Mårten Sjöbeck en studie över våra pilar och deras roll i sydsvenska landskap. Han noterar pilar på Öland och menar att ett arbete över dessa kunde vara på sin plats.

Salix är inte det lättaste att bestämma så att systematiker blir tillfreds men så mkt kan sägas att vi har tolkat träd med uppåtstående grenar och blad med mkt vita undersidor som *Salix alba* i traditionell bemärkelse. Vi har medvetet undvikit att ta med träd som har vinkelrätt utstående gren och gröna bladundersidor, dessa kallar vi skörpil, *Salix fragilis*. Den åtskillnaden har för oss varit viktig eftersom *S. fragilis* är tidigt upptäckt och beskriven

medan *S. alba* kommer in påtagligt senare i våra florum. Till torgs förande taxa har mkt olika ekologi i så motto att skörpilen förnygrar sej själv medan vitpilen inte gör det. I händelse av bevarandeåtgärder är det av vikt att offra krutet på rätt art.

Med Campbells verktyg för landskapsanalys, dvs slättgårdar, mellanbygdsgårdar och skogsgårdar har jag och Margareta Bramstedt tagit oss an uppgiften att inventera trädartade pilar (*Salix alba*) i N Möckleby socken. Att valet föll på denna socken beror på att Margareta är hemtam i Bostorp, dit ju en av de två öländska pilalléerna leder. Vidare har Margaretas minnesgoda föräldrar en bostorpgård som

Pilar i Bläsinge. Foto: Thomas Gunnarsson

de tidigare brukade. Detaljerade muntliga uppgifter har alltså funnits att tillgå.

Såsom varande genuina kulturväxter har pilarna inte intresserat botanister med påföljd att äldre beskrivningar är knappa, de har heller inte varit trädgårdsträd som kastanjer och ädla granar varvid upplysningar från trädgårdskunnigt folk lyst med sin frånvaro. Man får lätt intrycket att pilarna funnits så länge att de tas för givna ungefär som runstenar och fornborgar.

Våra pillandskap är ganska få och inom de landskap, vari de förekommer är pilarna ojämnt fördelade. Generellt kan sägas att virkesbrist och pilnärvaro hör samman till betydande del, dock inte obligat. Frappant är att det virkesrika Småland i det närmaste saknar pil, inklusive det virkesfattiga häradet Sa Møre, medan det nog så virkesrika Mittlandet på Öland hyser åtskilliga pilar.

Blekinges Listerland, Ramdala och dess Östra Härad med Björkenäs och Konungshamn (Kerstin Ahlberg muntl) är avgjort pilrikt medan Blekinges skogsbygd i norr är mera pilfattigt. Östergötland har eller har haft pilar i sina öppna delar men inte i skogarna medan det stora pillandskapet Skåne har ”stubbapilen” på såväl slätt som i mellanbygd.

Västergötland är pilfattigt på såväl slätt som i skog och mellanbygd medan det öppna Sydhalland har viss pilförekomst.

Sammanfattningsvis måste sägas att pilkultur kräver ett intresse - till skillnad från lagbundna kulturföreteelser som odlings-system, vissa redskap och annat som fanns överallt - och att det intresset är något allmänare i gamla trädfräa trakter, men där slätt och skog övergår i varandra har också planteringsglädjen funnits.

Vi citerar M Sjöbeck ”I Sverige blir förhållandet av naturliga orsaker mest fram-

trädande inom sådana områden, där skogsbrist av gammalt gjort sig sig gällande och där bonden kommit att intressera sig för pilodling, således i Sydska och utmed våra sydliga kuster, dvs Blekinges, Öland samt vissa delar av Halland och Bohuslän. Som regel - och när det icke gäller plantering av pil som vägträd - sammanhänger pilodlingen i Sverige med slättbohus-hushållning och endast i undantagsfall i med sådana trakter där skogsbohushållning av gammalt ägt hemortsrätt”.

Här må förtydligas att slättbohushållning är ett vedertaget begrepp efter Campbell som samlade in åtskilliga karaktärer för att identifiera en gård med slättbohushållning

Följande karaktärer kan användas: träd-besparande byggnadsstilar (korsvirke, sten skiftesverk, halmtak mm), bränslebrist, sädesodling stor nog till avsalu, djurminimering, öppen äng i stället för lövträdsrik äng osv.

Pilen i litteraturen

Hos Linné står inga piluppgifter att finna vad gäller Öland men väl Östergötland som han genomreste på sin väg just till Öland. Petter Åstrand anför heller inga pilar i sin kända landskapsbeskrivning. Det blir i stället landshövdingen Rappe som engagerade sig i länets vägnät och därvid mer eller mindre krävde trädplantering utmed dessa. En av de arter han föreslog var pil. Om denna kampanj är ursprunget till de pilar vi sett N Möckleby är mkt osäkert.

När Ahlqvist publicerar sin Runstensflora 1815 finns inte vitpil med men väl skörpil ”i byarna” De fanns således ej utmed de större vägarna.

Pilallé mellan Bostorp och Dörby i Norra Möckleby socken. Foto: Thomas Gunnarsson

Sockenstämmaprotokoll från Gärdslösa 1827 anger att en av bönderna i byn N Gärdslösa anhåller om tillstånd att infreda en stor grop nära byn och där plantera en hooper pil. Övriga stämmodeltagare berömde detta företag såsom varande både nyttigt och förskönande. Laga skifte med allmän uppräckning och modernitet hade förmodligen större effekt på pilplanteringen än landshövdingekrav på djurgårdinrättningens tid. Att 1800-talet varit en tid med åtskillig pilplantering i byarna och dess allra närmaste omgivning kan alltså slås fast, likaså att detta intresse upphörde en bit in på 1900-talet. Människor födda på 1920- och 30-tal minns, våra dagars pilar som om de alltid funnits.

Pilen i landskapet

Planteringsplatsen kan i flera fall betecknas som gårdens uppfartsmarkör. Trädet är alltså inget trädgårdsträd utan ett träd som ger gården en lummig omgivning. Redan det säger oss att estetisk medvetenhet har varit en mkt viktig drivfjäder vid planteringen. Som oavsiktlig nyttskapare har den kommit ut i åker- och beteslandskapet, nämligen på det sättet, att då hägnad med träd kom – först slätträd och sedan tagträd - användes de nedsågade grenarna till stängselstolpar och en del slog rot och började växa. Samma förhållande är för handen i Östra Blekinge (Kerstin Ahlberg muntl). **Det är dessa individ som vi idag ser i gränser mellan ägor, inte självspridda rymlingar. Om**

vi i framtiden vill ha några pilar så måste nya planteras och man bör gärna också kvista de som finns kvar.

N Möckleby socken har sin egen skald, nämligen den från Bettorp komne Albert Eriksson. Han tolkar och inspireras av landskap och miljö utifrån befolkningens egen anda. Han lovsjunger inte blommor, fornlämningar och näktergalssnår utan hellre vida vyer, stora himlar, sädesfält,

kvarnar och lummiga byar.

Några dikter kan förtjäna sin plats, eftersom besjunget odlingslandskap är något mycket ovanligt i den öländska litteraturen. Starkast tänkbara kontrast till Eriksson är ju Stagnelius, som inte stod ut med Gärdslöslättens vida vyer utan föredrog de lummiga byarna i Dörby socken utanför Kalmar.

Jag längtar till ön med solsken på
med vind som ger skjuts åt skyar
Till himmel som välver sig stor och blå
Över leende fält och byar

Där vilar slätten vid och grå
Där drömmer dungen dimmigt blå
Halvt gömd ur dungen tittar i byn
Men kyrkan stegrar sig mot skyn
Längs åsen kvarnarna sig rada
Som träkors på en kyrkogård
En siluettrad mörk och hård
Som gravar sig bredvid.

Men muntert mitt i slättens frid
Där slingrar vägen med sin glada
Och gröna dubbelrad av **pilar**
Och högt i skyn på väg till byn
En svärm av starar ilar.

Är himmelen blå? Är ängen grön?
Var växer den vajande säden?
Jag längtar hem till den långa ön
där ingenting skymmes av träden

Långt bort över taken i **pilkransad** by
 där slagorna skrällde på logen
 lyfte sig mörk som en åskväderssky
 den blå Skedemosseskogen

Se lass efter lass med råge i skyn
 rulla hemåt med sommarens gröda
 Se ladorna fyllda i hela byn
 Och lönad odlarens möda!

Detta landskap med sädesfält dungar och pil har alltså varit skaldens uppväxtmiljö och det har tydligt inspirerat denne långt mer än sjömarker mittlandsskog och alvar. Dessa tre sistnämnda miljöer är ju i nutiden så gott som allenrådande vad gäller myndighetsengagemang, ständigt underhållet av allas vår naturromantik med arter och sånt.

Som förstås av ovan anført flyter dikt och nykter beskrivning ihop ty under Erikssons dagar var pilarna både fler men samtidigt mer ensamma ty självspridd ask, oxel, slån och hagtorn hade då inte gjort sig gällande i landskapsbilden som i våra dagar.

Pilens värde för andra arter skall måhända inte överdrivas men de ilande starrarna som varit med oss sedan Erikssons tid kan mkt väl haft bohål i dessa pilar såväl som andra hålbbyggare. Tidig blomning ger också nyttigheter åt pollinerande insekter. Pilens betydelse för ett antal mindre vanliga insekter gör den väl värd att bevara enligt insektskännaren Bengt-Åke Bengtsson. Som exempel på arter som gynnas av vitpilens förekomst i landskapet kan nämnas: Pilknoppvecklare *Apo-tomis lineana*, Pilguldmal *Phyllonorycter*

salctella, Pilsaftmal *Phyllocnistis saligra* och Pilbrokmal *Chrysoclista splendida*.

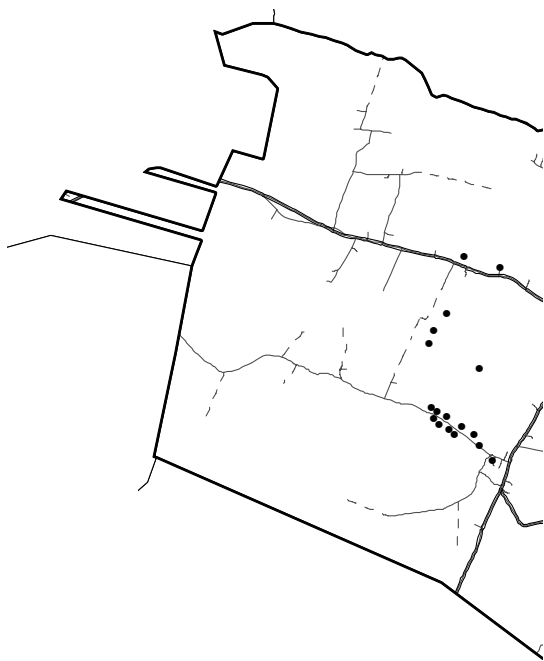
Inventeringen

Margareta och jag körde runt med bil på de åkervägar som hör till respektive by och antecknade varje bedömd vitpil för sig. Vi skilde då ut gårdsträden från stängslings-träd och ritade in dessa på topografisk karta, allt i syfte att ge en någorlunda giltig tidsbild av vitpilens utbredning 2001.

Resultatet av arbetet styrkte mkt väl Sjöbecks uppfattning att slättbyarna hade avgjort flera pilar på sina marker än de tre typiska mellanbygdsbyarna Bostorp Gunnarstorp och Långrälla.

Särskilt påtaglig blir skillnaden vad gäller en så utpräglad slättby som Hagby med den likaledes utpräglade mellanbygdsbyn Gunnarstorp.

En förekomstanalys av exempelvis vårärt hade förmodligen givit en mkt vacker spegelbild av förhållandena. Den sedan århundraden avskogade Hagbybyn skulle säkert fullkomligt sakna vårärt, medan den lätt hade hittats i Gunnarstorps alltid skogbärande marker.

Vägledning till pilarnas utbredning i N Möckleby

Beträffande Gunnarstorp erinras här att byn har en särdeles vacker trädrad med tuk-tade lönnar.

Dörbyallén

Såsom varande den ena av länets två - den andra är Möllstorpsallén - fullgoda vitpils-alléer förtjänar den sin egen beskrivning.

Enligt Margaretas efterforskningar förekommer en Martin Olsson i Dörby såsom varande anläggare eller snarare plantör till allén i Bostorpgatan. Eftersom allén är planterad i Dörbybyn har jag valt beteckningen Dörbyallén. Korrekt beteckning är nog annars pilarna i Bostorpgatan.

Under sent 1800-tal företog denne driftige man ett stängslingsarbete med vitpilar i de

nu odlade mossarna tillhörande Dörby och Bostorp.

Eftersom dessa pilar är likåldriga med allépilarna drar vi slutsatsen att dessa båda arbeten är utförda av samme man (enligt egen uppfattning är nog åtskilliga pil-förkomster i dagens landskap minnen som tydliggör individens betydelse som landskapsformare).

Skillnaden är dock tydlig i så motto att stängslingspilarna i ovan omtalde mosse är rena nyttoarbeten medan allén av allt att döma är ett medvetet arbete med syfte att göra bygden vackrare.

Medan begeppet slätten är positivt laddat i flera andra landskap så har de öppna delarna av Öland oftast beskrivits med ordet kalt som ju inte har samma positiva

laddning. Undantaget är som bekant poeten Albert Eriksson som ju såg *leende fält och byar*.

"Han kunde känna något för en ensam pil, som tog emot blåsten på den vida slätten. Ja han var nöjd med slätten även utan träd.

Per Ekström blev Ölands målare, därför att han var barn i huset och hörde till dem, vilka gå sin väg för sig."

Citatet ovan är hämtat ur Hjalmar Bjurulf's "Östra Småland och Öland 1934".

Lokalförteckning

Strandtorp	7 st stänglingsträd nära byn
Bröttorp	6 st " NNO kykan
Bröttorp	2 st vid kykan
Bröttorp	4 st stänglingsträd ONO sjögatan
Bröttorp	5 st " Södra markerna
Bröttorp	11st strax väster avtaget till Färjestaden
Hagby	4 st stänglingsträd N sjögatan
Hagby	6 st " Ö byn
Hagby	3 st i byn
Bläsinge	2 st vägskälet
Bläsinge	2 st i byn
Bläsinge	4 st stänglingsträd N sjögatan
Dörby	2 st i byn
Dörby	9+ 26 st allén 450 m lång
Dörby	6+2 st vid alléns slut i väster
Bostorp	7+ 1st vid mossen stänglingsträd
Bostorp	5 st stänglingsträd Ö vid mossen
Långrälla	1 st stänglingsträd Ö avtaget till byn

Totalt 115 vitpilar och jag bedömer antalet som högt vid en jämförelse med andra socknar.

Slutligen vill jag tacka Bengt-Åke Bengtsson för hans uppgifter om pilarnas betydelse för vissa malar, samt Eric och Birgitta Bramstedt för viktiga upplysningar.

Citerad litteratur

- Ahlqvist, A. (1815-17). Flora runsteniensis. Uppsala.
 Campbell (1928). Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet.
 Linnaeus, C. (1745). Carl Linnaei ... öländska och gothländska resa ... åhr 1741.
 Sjöbeck, Mårten. Några anteckningar om pilodlingen i sydsverige 1934.
 Åhrstrand, P. (1768). Beskrivning öfwer Öland, besynnerligen det norra motet ... Uppsala.
 Ölandsklubben Stockholm. En Ölandsskald Albert Erikssons dikter i urval 1950.

En vandring på Ölands Stora alvar – försommaren 2001

av Jan-Olof Petersson

När jag satt i bilen på väg över Ölandsbron, undrade jag hur dagen skulle bli. Jag hade bestämt att dagens mål skulle vara Ölands Stora alvar, men var skulle vandringen börja? Efter en stunds funderande blev målet Möckelmossens parkering. Väl framme sneglade jag på klockan och den var halv åtta på morgonen. Jag tänkte: - Nu har jag en hel dag att spendera i detta vackra landskap. Solen hade redan stigit ganska högt i öster. Vinden kom från sydväst.

Efter att ha läst de informationstavlor som finns på platsen och tittat på det särregna dasset, som var med i tävlingen om Ölands märkligaste byggnad, börjar den vanliga kontrollen av ryggsäcken. Mat, dricka, litteratur, kamera och regnkläder, (man vet ju aldrig om vädret slår om) samt karta och kompass, ja allt fanns med. Det var fortfarande fuktigt i gräset så stövlar kändes nödvändigt. Väl utrustad stannade jag på vägen. Frågan var: Skulle jag gå söderut eller åt norr. Valet föll på norr.

Vandringen gick närmare bestämt mot nordväst, men efter 300 m kom tanken: - Har jag låst bilen! Naturligtvis vandrade jag tillbaka för säkerhets skull (den var låst). Nu var allt under kontroll och jag kunde äntligen ägna mig åt att njuta av landskapet. Jag följde så stigen norrut. På min högra sida låg Möckelmossen blank som en spegel och några kvigor syntes en bra bit ute i vattnet. Fågelsången var ganska intensiv och det var ju i slutet av maj

så det borde den ju vara. Jag vände blicken mot väster för att se om jag kunde se några kyrkor, det brukar vara bra riktmärken, men vad snopen jag blev när jag inte ens kunde se tornet på någon av dessa. Snacka om att Ölands alvar är slätt. Tanken slår mig att hela Öland lutar åt öster. På avstånd såg jag en stor sten. Tänk att inlandsisen kunnat åstadkomma att en stor rund sten blivit liggande här mitt ute på alvaret.

Jag har tidigare fått en del information av mina botanistkamrater, om vad jag kunde få se för blommor om jag var observant, och därför såg jag mig noggrant omkring. En del av dessa har jag sett själv vid tidigare vandringar i grannskapet. Efter ca. femton minuters vandring kom jag till en av de lokaler där småtörel *Euphorbia exigua* brukar ses, men det var för tidigt på året för att få se denna växt. Vandringen gick vidare mot nordväst och målet var nu en av de få av Ölandslokaler för fjällhüllebräken *Woodsia alpina* (ja, det finns faktiskt fjällväxter även på Öland). Lokalen ligger strax innan man når fram till en stenmur. Nu skulle jag ta mig över densamma och dessutom ta mig över ett elstängsel. Avståndet mellan denna tråd och muren var knappt en meter. En vissern kvist av en enbuske räddade mig från att få en stöt av tråden. Jag höll ner den och tog mig upp på stenmuren för att sedan stanna till. Efter en snabb blick över det släta landskapet hasade jag mig ner på andra sidan. Jag tyckte att jag gjort en stark

prestation vid denna stenmur.

Vandringen gick så vidare mot norr. Plötsligt stannade jag upp då jag såg ett rådjur komma emot mig. Jag blev stående alldeles stilla. Rådjuret stannade och jag såg hur örönen på det försökte lokalisera det stöveltramp som jag åstadkommit, men troligen hörde det inte något. Jag stod alldeles stilla för att se hur det skulle bete sig. Vi stod helt stilla båda två. Han klippte med örönen, stampade i backen och funderade förmodligen på vad det var för ljud han hade hört. Det var alldeles tyst så när som på den vackra fågelsången i fjärran. Den som tröttnade först blev jag. Inte hade jag tålamod att vänta på att ett rådjur skulle

Fjällhüllebräken, *Woodsia alpina*. En på alvaret sällsynt art. Bild ur B. Jonsell (ed.): Flora Nordica 1.

ta första steget. Därför ger jag ett hostande ljud ifrån mig och det räcker för att rådjuret skall ta ett väldigt språng över ett stort buskage av enbuskar och skälla på sin väg långt bort i nordväst. Efter denna vackra syn tittar jag på klockan och plötsligt har tiden gått alldeles för fort. Jag trodde att tiden stod stilla när jag mötte rådjuret, men det gjorde den självklart inte.

Vandringen fortsätter och efter några hundra meter ser jag en lång rad rostiga järnstolpar, vilka är det enda synliga beviset på att jag nu passerar gränsen mellan Resmo och Vickleby socknar. Magen undrar om vi inte skall stanna och fika snart. Jag tänker att vid nästa sten som är tillräckligt behaglig att sitta på, där stannar jag! Inte har jag tålamod att sitta på någon sten och fika och därför står jag upp under fikapausen. Här gäller det att utnyttja varje minut så att man inte missar något. Jag kan ju inte sitta ner när jag är i detta magnifika landskap. Det drog ju dock mot middagstid så en liten stunds vila kanske inte vore helt fel. Därför lade jag mig på rygg med ryggsäcken under huvudet, trots att jag vet att det är ganska vanskligt att göra så då det är så lätt att somna. Att somna kändes ändå omöjligt, eftersom min blick fångades av en grupp tranor som flög upp i skyn för att där prova hur vindarna bar.

Snart hade halva dagen gått. Det var fortfarande fint väder och jag undrade varför jag ännu inte hade sett någon annan människa vandrande i detta levande världsarv. Jag vände blicken mot söder och såg långt borta i fjärran bilarna susa vidare på vägen förbi södra änden av Möckelmossen. Jag kunde inte undgå att fundera på varför bilisterna inte stannade till en liten stund. Detta unika landskap som de har

mitt framför ögonen måste ju upplevas utanför bilens hårda fasad.

Nåväl, min vandring gick vidare mot nordväst och Stenkälla, men innan jag kom fram tittade jag på Stor häxört *Circaea lutetiana* som växer i en karstspricka - svår att upptäcka. Den växer ca.700 m sydost om källan. Tiden går förfärlig fort när man har trevligt, men går man runt likt spiralerna i en sängbotten, så lägger man inte så många kilometer bakom sig. Snart var jag framme vid källan och en behändig stätta väntade på mig. Förra gången jag var på platsen sipprade vattnet fram under en flat sten, men nu hade en hel del kreatur förstört densamma. För att komma fram till källan från öster får man numera hoppa på stenar om man inte vill bli lerig om fötterna. Jag hade tänkt gå ännu längre norrut men bestämde mig för att vända här. Nästa mål var Storkarsten och därför vandrade jag nu söderut för att så småningom nå ett av mina absoluta favoritställen på Ölands alvar. Jag började åter bli hungrig, samtidigt som jag njöt i fulla drag av

de vackra vyerna som passerade revy för mina ögon. Jag letade efter den ask som finns vid detta karstområde. Väl framme åkte ryggsäcken av. Nu stundade en lång paus i vandrandet, men ännu en gång glömmer jag hungern som är som bortblåst. Här gäller det att gå på upptäcktsfärd i grannskapet.

Berggrunden ligger i dagern och karstsprickorna är många. I växtväg finns det mycket att upptäcka, klipplök *Allium lineare* och kalkbräken *Gymnocarpium robertianum* för att nämna några. För övrigt är dessa ständiga föremål för mina iakttagelser där klipplöken är min personliga favorit. Därför försöker jag årligen dokumentera antalet exemplar för att se eventuella förändringar under ett längre tidsperspektiv. Hittills har jag under 9 år räknat dessa lökar på platsen och tänker fortsätta med detta för att så småningom ha en färdig dokumentation över klipplökens vara eller inte vara på alvaret. Då betningen av kreatur ökar så vore det spännande att se hur utvecklingen för denna sällsynta lök kan tänkas bli i framtiden. Efter att ha snurrat runt på dessa flata stenhällar återgår jag till min packning under asken. Jag öppnar ryggsäcken för att ta fram de sista medhavda mackorna, drickan har jag naturligtvis tullat på under vandringen, och jag sätter mig på stenhällen. Jag tänker på hur lyckligt lottad jag är, som får avnjuta denna vackra natur. Utan ett ljud från den brusande trafik som jag vanligtvis för det mesta är utsatt för. Jag lutar mig, likt tidigare raster, tillbaka och njuter. Stunden blir inte lång då ett mindre flygplan passerar över mig och bryskt avbryter min natursköna avkoppling. Jag reser mig upp och vandrar vidare, nu mot sydost för att så småningom komma till

Blomma och frukt av stor häxört, *Circaea lutetiana*. Bild ur C.A.M. Lindman: Bilder ur Nordens Flora.

utgångspunkten. På vägen ser jag många av alvarets säregna växter, en del med sin största utbredning i fjällvärden, en del från Baltikum, som har sina västligaste förekomster just här på Öland. Alvarståndets *Senecio jacobaea* ssp. *gotlandicus* är en annan av de mer ovanliga växterna jag ser på vägen tillbaka. Plötsligt kommer jag på att som vanligt ligger kameran i botten av min ryggsäck. Inte en enda bild har blivit tagen. Nu börjar jag gå igenom de intryck jag fått av min vandring över alvarmarkerna som fläckvis har kalkberget i dagern inrutat av lavar och *Sedum*-växter liknande ett mosaikgolv. Den stora stenen som jag i vandringens början sett i väster har jag nu på min östra sida och i höjd

med densamma upptäcker jag att det har kommit flera bilar till parkeringsplatsen. Fåglarna har tystnat och solen är på vägen i väster. Jag känner inte den minsta avundsjuke på de människor som kommit till platsen vid denna tidpunkt på dagen. Väl framme åker stövlarna och ryggsäcken av, i bilen har jag tidigare lagt en flaska vatten, med den i handen, går jag upp på vägen. Ser mig omkring och tänker att ännu en härlig dags vandring har nått sitt slut.

Jag vet med säkerhet att jag många gånger i framtiden kommer att besöka Ölands Stora alvar - ett Världsarv att njuta av alla tider.

Koralltaggsvamp, *Hericium coralloides*, på Öland av Lissbeth och Karl-Göran Bringer

I början av september 2001 innehöll "Barometern" en artikel om ett fynd av koralltaggsvamp från smålandssidan av Sundet. Artikeln illustrerades av en bild på denna svampvärldens verkliga prydnad, och en bit kunde beskådas på den årliga svamputställningen på Skälby i Kalmar. Ett par dagar efter tidningsartikeln fick kalmarmykologen Börje Persson ett telefonsamtal från Öland, där en markägare i Runsten meddelade, att han på sina marker hittat en likadan svamp som på "Barometerns" bild. Börje Persson bad oss ta en titt på fyndet, och den 7 september bestämde vi träff på Vanserums malm. Vi fördes ett litet stycke in i Mittlandsskogen,

och på en asp satt mycket riktigt en koralltaggsvamp, som inne i det djupa skogsdunklet närmast verkade självlysande. Vår vägvisare uppgav, att han aldrig tidigare lagt märke till den på sina marker.

Koralltaggsvampen finns upptagen i förteckningen "Rödlistade arter i Sverige 2000" under beteckningen NT, missgynnad. Av bokens översikt framgår, att svampen är funnen i de flesta län men sparsamt. Det är endast från Gotland och fastlandsdelen av Kalmar län, som uppgifter saknas. Börje Persson känner dock till flera fynd från H-läns smålandsdal. På Öland har tidigare ett fynd gjorts i Södra Möckleby (Kjell Bylin).

Nytt floraväkteri

av *Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson*

WWF bekostar sedan 1987 projekt "Floraväktare" som har till uppgift att övervaka rödlistade kärlväxter i Sverige. Över 400 ideellt arbetande botanister landet runt är engagerad i projektet, ca 10 000 lokaler för hotarter är registrerade och varje år besöks ca 3 250 av dem. ArtDatabanken har ansvaret för insamling och sammanställning av data. Länsstyrelsen i Östergötland har 2001 på uppdrag av Naturvårdsverket tagit fram en rapport med namnet "Standardisering av metodik för övervakning av rödlistade kärlväxter". Syftet har varit att standardisera metoder för floraväkteri framförallt vad gäller mängduppskattning och lokalavgränsning. Enkäter har skickats ut till floraväktaransvariga i de olika länen för att få en bild av dagsläget. Sedan har förslaget varit ute på remiss i landet bl.a. hos oss och efter en del bearbetning föreligger nu en färdig rapport. Här nedan följer ett utdrag av det viktigaste i rapporten.

Lokalbegreppet

Riktlinjer och standardisering vad gäller lokalbegreppet har varit en viktig del av rapporten. Med en lokal menas ett sammanhängande område med **likartad naturtyp** exempelvis en lövskog, ett kalkkärr, en ängsmark osv. Man bör använda väl definierade avgränsningar i naturen såsom stängsel, dike, väg osv. Om en art finns **jämnt** spridd över ett stort område såsom en vidsträckt skog, ett kärr eller lik-

nande bör lokalen omfatta högst **15 ha** (exempelvis ett område 300 m x 500 m). Långsträckta lokaler såsom vägkanter och banvallar där arten är jämnt spridd bör inte vara längre än 1 000 m. Är arten **ojämnt** spridd över ett större område med likartad naturtyp och naturliga avgränsningar saknas, bör växtplatser som ligger mer än **500 m** från varandra att räknas som olika lokaler. Varje lokal kan bestå av flera **dellokaler**. Finns spridda växtplatser inom en lokal bör de benämnas dellokaler om de ligger på ett avstånd från varandra som överstiger **50 m**.

Mängduppskattning

Arterna uppskattas till **antal** och/eller **yta**. För de flesta arter blir det antalet som ska anges. Mellan ett och hundra exemplar anges exakt antal, därefter anges jämna 50-tal till 500, därefter jämna 100-tal till 1000 och för antal däröver anges jämna 500-tal. För de flesta arter räknas **antalet plantor eller tuvor** (ex. honungsblomster, tofsäxing). Hos bienna växter och orkidéer förekommer sterila skott, då bör både **antalet blommande och icke blommande** exemplar anges (ex. guckusko, mosippa). Bland gräs, halvgräs och tågarter som inte är tuvade kan det vara svårt att avgränsa ett exemplar, i stället räknas då **vippor eller blomställningar** (ex. hartmanstarr, renlost). Hos vissa ormbunkar och liknande arter räknas antalet **bladskivor** (ex. kalkbräken, höstlåsbräken). När det gäller träd och buskar bör man särskilja **unga**

exemplar och vuxna träd/buskar. För träd sätts gränsen när diametern nått 10 cm och för buskar när de uppnått ett vedartat och välutvecklat buskliket växtsätt (ex. vresalm, alvaroxbär). I de fall då växtsättet gör det svårt att särskilja individer ska den **yta** som växten täcker mätas. Detta gäller exempelvis vattenväxter och arter med ett krypande växtsätt (ex. krypfloka, alvarmalört, ljungsnärja).

Rapportering

För att kunna jämföra lokaler i olika delar av Sverige måste rapporteringen inkludera grundläggande information som är utformad på samma sätt. Den geografiska informationen ska innefatta kommun och socken. Koordinatsättning ska göras för lokalens mittpunkt med en noggrannhet av minst 100 m, när det gäller dellokaler bör noggrannheten vara 10 m. **Biotopbeskrivning** ska anges enligt alternativen på den befintliga Calypso-blanketten (23 alternativ). För ängs- och betesmarker ska **hävden** anges i välhävdad, svagt hävdad eller ohävdad. Många av dessa uppgifter behöver bara noteras vid första fyndtillfället eller då förändringar sker på lokalen.

Besöksfrekvens och urval av övervakningsarter

Antalet aktiva floraövervakare styr helt möjligheten vilka arter som ska övervakas och med vilken frekvens. Förutom detta får man ta hänsyn till artens sällsynthet och dess lämplighet att floraväcka ur miljöövervakningssynpunkt. I första hand bör därför arter i de högsta hotkategorierna övervakas (CR, EN, VU). Arter ur lägre hotkategori kan vara lämpliga att övervaka

som ”indikatorarter”. Hotet mot arten och dess ekologi avgör hur ofta lokalen ska besökas, dock bör lokalen besökas minst vart 5:e år.

Lokalangivelse, kartmaterial och datahantering

Lokaler och dellokaler bör ritas in på ekonomiska kartblad, i andra hand topografiska kartblad. En GPS-apparat kan vara användbar då det saknas referenspunkter i naturen. Föreningen har GPS-apparater till utlåning.

Vid återbesök på en lokal ska finnas en förtryckt blankett med relevanta uppgifter bland annat uppgifter från tidigare år. När floravaktaren besöker lokalen behöver hon/han ange antalet/ytan av arten och notera eventuella ändringar av hävden och hot mot lokalen.

Nytt floraväkteri på Öland

Vi har gått igenom 473 kända och aktuella lokaler för rödlistade kärlväxter på Öland i framförallt hotkategorierna CR, EN och VU. Där har vi särskilt lagt oss vinn om att följa rapportens förslag till lokalangivelser och ”omdefinierat” en del lokaler och dellokaler. I vår databas (som är gjord i programmet Access) har vi tagit fram blanketter som kan användas av floravaktarna vid återbesök på en speciell lokal. Där är vissa uppgifter förtryckta såsom artens namn, utsedd floravaktare, socken, lokalnamn, biotopslag, lokalens läge (en beskrivning av var lokalen ligger som gör att man hittar den), lokalens ID-nr (som är unik för varje lokal och art),

Flörsavviktsrapport

Flörsavviktsare: Mikael Lundström

Art: Falkenbergsgården skärblad

Beställningsnr: 1355
Beställningsd: 09-03-02

Mängdskyllningsplaner: Ansl och yta

Sorten: Ås

Lokalsnamn: Kyrka N

Delkod: 0000010 ID: 1014

Blindpöslag: naturstenark 0000008

Lokalsens läge: Ås, 20m N om kyrkan, ca 10 m E om kyrkvägen på anslutningsmark med nyckel mellan två stora björnar i vegetation, ca 10 m väster.

Ås: 1004 Antal: 3 ruggar

Lindström & Karl-Göran Bringer

Ås: 1005 Antal: 3 ruggar

Lindström & Karl-Göran Bringer

Ås: 1006 Antal: 1 ruggar

Lindström & Karl-Göran Bringer

Ås: 1007 Antal: 3 ruggar

Karl-Göran Bringer

Ås: 2001 Antal: 41

Ulla-Folm Andersson & Thomas Gunnarsson

Öns. skikt:

- Yllskikt
 Öpp skikt
 Övrigt

Mängdyta:

Öv. best med lokalsen:

Övrigt:

vilken metod för mängduppskattning som ska användas, tidigare fynduppgifter med antal och rapportörer, koordinater för lokalen, besöksintervall och hotkategori. Floraväktaren ska fylla i datum för besöket, antal/yta, hävd om aktuellt för biotopen samt eventuellt hot mot lokalen. Sedan har vi "delat ut" de flesta lokalerna till tänkta floraväktare där vi framförallt har gått efter vilka lokaler floraväktaren brukar besöka, bostadsort eller arbetsort. Vi har även gjort en sammanställning av alla lokalerna för de olika hotarterna som skickas till ArtDatbanken, Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen som en årsrapport. Beroende på artens sällsynthet, den hotbild som finns på Öland samt antalet floraväktare, har vi tagit fram ett förslag till vilka hotarter och lokaler som ska floraväktas samt lämpligt besöksintervall. Nedan följer en sammanställning av detta.

Hotkategori CR

Finlosta *Bromus lepidus* Endast en aktuell lokal, ej sedd sedan 1993, ska eftersökas årligen på lokalen.

Röllikesnyltrot *Orobancha purpurea* Endast en aktuell lokal vilken är den enda i Sverige, årliga besök.

Nålkörvel *Scandix pecten-veneris* Finns inom fyra socknar, väktas vart 2:a år.

Silverviol *Viola alba* Flera lokaler i Borgholm/Räpplinge socknar, många belägna på tomtmark, Öland har de enda lokalerna för arten i Sverige, hotbild med uppgrävning och hybridisering, väktas vart 2:a år.

Hotkategori EN

Liten vildpersilja *Aethusa cynapium* ssp. *segetalis* En hoppjerka som är svår att floraväkta och kan vara svår att art-

bestämma, inget riktat floraväkteri.

Brinklosta *Bromus commutatus* En lokal som är väldefinierad, väktas vart 2:a år.

Östersjömålla *Chenopodium strictum* ssp. *striatifforme* En opportunist som kan vara svår att floraväkta, på en lokal dock kontinuitet sedan 50 år tillbaka där den väktas varje år, annars bör den framförallt eftersökas aktivt på lämpliga lokaler.

Martorn *Eryngium maritimum* Fyra väldefinierade lokaler, minskande, väktas vart 3:e år.

Kustgentiana *Gentianella campestris* ssp. *baltica* En aktuell lokal, ej sedd sedan 1995, ska eftersökas vart 2:a år på lokalen.

Gulkronill *Hippocrepis emerus* Ett 20-tal lokaler, Öland har de flesta lokaler för arten i Sverige, väktas vart 3:e år.

Spjutsporre *Kickxia elatine* Två lokaler, väktas vart 3:e år.

Strimfibbla *Leontodon saxatilis* En lokal, väktas vart 2:a år.

Blå sminkrot *Lithospermum arvense* ssp. *coerulescens* En lokal, väktas vart 2:a år.

Kransborre *Marrubium vulgare* Sex lokaler, hotbild finns på några av dem, väktas vart 2:a år.

Sandlusern *Medicago minima* Två lokaler, varierar mycket i antal från år till år, väktas vart 2:a år.

Kattmynta *Nepeta cataria* En lokal där den nästan är försvunnen, väktas varje år.

Klippnejlika *Petrorhagia saxifraga* En lokal med tre dellokaler, väktas vart 2:a år.

Dvärgkämpar *Plantago tenuiflora* Flera lokaler, några väljs ut (både utanför och på Stora alvaret) och väktas var 2:a år.

Ängssalvia *Salvia pratensis* En lokal, väktas vart 2:a år.

Ölandskungsljus *Verbascum densiflorum* Sex områden där den påträffas, stationär inom sina områden, två-årig, väktas vart 3:e år.

Storviol *Viola elatior* Ett 15-tal lokaler, Öland har de enda lokalerna för arten i Sverige, hotbild finns (framförallt ändrad markanvändning med igenväxning/förkraftig gallring), väktas vart 3:e år.

Hotkategori VU

Klätt *Agrostemma githago* En lokal på allmogeåker, väktas vart 3:e år.

Vittätel *Aira caryophyllea* Under 10 aktuella lokaler, ska eftersökas aktivt på gamla lokaler, väktas vart 5:e år.

Klipplök *Allium lineare* Väldefinierade lokaler 46 till antalet efter Jan-Olof Peterssons inventeringar, väktas för närvarande årligen.

Renkavle *Alopecurus myosuroides* Finns på åkrar inom ett begränsat område inom Alböke, Löt och Föra socknar, eftersöks inom området vart 3:e år.

Mosippa *Anemone vernalis* En lokal, minskande, väktas årligen.

Taggkörvel *Anthriscus caucalis* Ca fem aktuella lokaler, kan vara både stationär och sporadisk, väktas vart 5:e år.

Krypfloka *Apium inundatum* Fyra lokaler, väktas vart 4:e år.

Klubbfibbla *Arnosaris minima* Två lokaler, minskande, väktas vart 2:a år.

Saltmålla *Atriplex pedunculata* Två kända lokaler, många gamla lokaler från 1980-talet, ska eftersökas aktivt på dem, väktas vart 4:e år.

Renlost *Bromus arvensis* Inga aktuella lokaler de senaste åren, en hoppjerka, ska

eftersökas inom tidigare områden vart 3:e år.

Råglosta *Bromus secalinus* En lokal på allmogeåker, väktas vart 3:e år.

Källgräs *Catabrosa aquatica* Fyra lokaler, minskande, eftersökas på gamla lokaler och väktas vart 4:e år.

Flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea* Många lokaler, en opportunist, antecknas när den påträffas men floraväktas ej utom när det gäller varianten

huvadurun *Centaurium erythraea* var. *capitatum*. Huvadurun har endast påträffats inom två områden de senaste åren (de enda lokalerna i Sverige), väktas vart 2:a år.

Raggary *Cerastium brachypetalum* Två lokaler, väktas vart 3:e år.

Östkustary *Cerastium subtetrandum* Få aktuella uppgifter om arten, ganska vanlig? Ej aktuellt med floraväxteri utan ska eftersökas i maj månad och antecknas.

Ryl *Chimaphila umbellata* 7 aktuella lokaler på mellersta delen av ön, många uppgifter från 1980-talet från norra Öland där den ej är eftersökt. Ska eftersökas på gamla lokaler och floraväktas på kända vart 5:e år.

Kråkkrassing *Coronopus squamatus* Några aktuella lokaler, de flesta i gårdsmiljö vilket gör att den bör floraväktas av hemmansägarna, rapporteras vart 5:e år.

Ljungsnärja *Cuscuta epithimum* var. *epithimum* Ca 10 aktuella lokaler, varierar från år till år, floraväktas vart 4:e år.

Knippnejlika *Dianthus armeria* 7 aktuella lokaler, minskande, floraväktas vart 3:e år.

Drakblomma *Dracocephalum ruyschiana* En lokal, ej återfunnen de senaste åren, floraväktas varje år.

Ljungögontröst *Euphrasia micrantha* Två aktuella lokaler, ganska svårbestämd, ska eftersökas på gamla lokaler och floraväktas på kända vart 3:e år.

Skärblad *Falcaria vulgaris* 11 aktuella lokaler, floraväktas vart 4:e år.

Kalkbräken *Gymnocarpium robertianum* 13 aktuella lokaler, Öland har troligen huvudbeståndet av arten i Sverige, verkar ganska stationär, floraväktas vart 4:e år.

Honungsblomster *Herminium monorchis* Över 100 aktuella lokaler, några av dem väljs ut och där följs arten vart 2:a år.

Fågellarv *Holosteum umbellatum* Många lokaler, vissa år påträffas den överallt i lämplig miljö på Stora alvaret, några lokaler väljs ut och där följs arten vart 3:e år.

Huvudtåg *Juncus capitatus* Två aktuella lokaler, floraväktas vart 2:a år, om ”rekordår” ska den eftersökas på gamla lokaler.

Piggfrö *Lappula squarrosa* Många lokaler, alla på Stora alvaret, några väljs ut och där följs arten vart 3:e år.

Knölvial *Lathyrus tuberosus* 5 aktuella lokaler, floraväktas vart 3:e år.

Gulyxne *Liparis loeselli* 6 aktuella lokaler, floraväktas vart 2:a år, Natura 2000-art.

Vit kattost *Malva pusilla* Opportunist, vanligast på sockerbetsfälten i Resmo/Mörbylånga socken, eftersöks där vart 4:e år.

Vårkällört *Montia arvensis* En lokal, stationär, floraväktas vart 2:a år.

Klådris *Myricaria germanica* Två aktuella lokaler, kräver bar, fuktig sand och försvinner snabbt vid begynnande igenväxning, floraväktas vart 3:e år.

Dvärgserradella *Ornithopus perpusillus* En lokal, floraväktas vart 2:a år.

Hylsnejlika *Petrorhagia prolifera* Många lokaler, några väljs ut där den floraväktas vart 3:e år.

Backsilja *Peucedanum oreoselinum* 8 aktuella lokaler, både ökande och minskande, floraväktas vart 3:e år.

Sandtimotej *Phleum arenarium* Opportunist, 4 aktuella lokaler, floraväktas vart 4:e år.

Uddnate *Potamogeton friesii* En aktuell lokal, floraväktas vart 4:e år.

Dvärglin *Radiola linoides* En aktuell lokal, floraväktas vart 2:a år.

Åkerranunkel *Ranunculus arvensis* Många lokaler men svår att floraväkta då den alltid uppträder som åkerogräs, eftersöks inom några utvalda områden vart 3:e år.

Flikros *Rosa obtusifolia* En aktuell lokal, kan vara svårbestämd, floraväktas vart 3:e år.

Åkermadd *Sherardia arvensis* Några lokaler, svår att floraväkta då den oftast uppträder som åkerogräs, eftersöks inom utvalda områden vart 3:e år.

Vresalm *Ulmus laevis* Många lokaler, hotbild avverkning och eventuellt almsjuka, följs på några utvalda lokaler vart 3:e år.

Sommarklynne *Valerianella dentata* Några lokaler, svår att floraväkta då den alltid uppträder som åkerogräs, eftersöks inom några utvalda områden vart 3:e år.

Alvarvaronika *Veronica praecox* 8 aktuella lokaler, floraväktas vart 3:e år.

Hotkategori NT

Våradonis *Adonis vernalis* Många lokaler, väl beskrivna där arten följts under 10 års tid, minskande, floraväktas vart 5:e år.

Alvarmalört *Artemisia oelandica* Många lokaler, Natura 2000-art, antecknas när den påträffas.

Guckusko *Cypripedium calceolus* 5 lokaler, hotbild finns, floraväktas vart 2:a år.

Skogsfru *Epipogium aphyllum* En lokal, uppträder sporadiskt där, floraväktas varje år.

Alvarstånds *Senecio jacobaea* ssp. *gotlandicus* Många lokaler, Natura 2000-

art, antecknas när den påträffas.

Kalkkrassing *Sisymbrium supinum* Ganska många lokaler, Natura 2000-art, antecknas när den påträffas.

Har du någon art eller lokal som du skulle vilja floraväkta? Hör av dig till artikel-författarna för ytterligare uppgifter.

Glansmålla, *Atriplex sagittata*, en ny art för Öland

av *Lissbeth och Karl-Göran Bringer*

I mitten av augusti år 2000 blev vi kontaktade av Britta Rastad i Kåtorp (Torslunda sn.). Hon hade en "konstig" målla på sin tomt. Det är alltid lika spännande, när hon hör av sig, eftersom det i hennes rabatter och trädgårdsland dykt upp många trevligheter under årens lopp. En av de första malörtsambrosiorna (*Ambrosia artemisifolia*), som upptäcktes på Öland (Krutbr. 1996:3), växte t.ex. i rabatten under hennes fågelbord, där hon matar varje vinter med både solrosfrö och vildfågelfröblandning. På samma ställe invid kökstrappan fanns nu stora buskiga malörtsambrosior ca 1,5 m höga och bland dem en ännu större pyramidformig målla. Vid första anblicken fäste man sig vid de på ovansidan starkt glänsande mörkgröna bladen, som på undersidan var gråvita. Då frukterna var dåligt utvecklade, fick den stå på tillväxt. Man kunde ju alltid hoppas, att det skulle dröja innan det blev natt-

frost. Och det blev en mild, fin höst. Ungefär två veckor senare kunde man tydligt se, att det rörde sig om en *Atriplex*-art. Med Krok-Almqvists flora hamnade man närmast på trädgårdsmålla (*Atriplex hortensis*), som den liknade, men bladens och frukternas utseende skiljde sig markant. Med hjälp av Flora Europaea kom vi fram till glansmålla (*A. nitens*). Den omnämns ibland som *A. hortensis* ssp. *nitens*, men skall numera heta *A. sagittata* (Karlsson, Th. Svenska kärlväxter, 1998). Vid efterforskning på "nätet" hittade vi en uppgift, att den var funnen i Norge sommaren 1998. (Grøstad, T & Halvorsen, R, 1998. "Sjeldne adventiver på skrotemark (avfallshauger) på Sollistrand i Horten, Borre kommune. Blyttia 56). För att vara helt säkra på bestämningen skickade vi pressat material till R. Halvorsen och fick vårt antagande bekräftat. Samtidigt nämnde han, att Vol. 2 av Flora Nordica,

som bl.a. omfattade fam. Mållväxter (*Chenopodiaceae*), skulle komma ut under 2001, varför vi bestämde oss för att vänta med publicering.

Fortsättningen blev nog så intressant. I juni 2001 upptäckte vi plötsligt i vårt växthus en stor målla, som växte tillsammans med en tomatplanta i en odlingshink. Det var otvetydigt en glansmålla. Förmodligen hade något av det material, som tagits hem för pressning, hamnat på komposten och därifrån följt med i en jordblandning. Båda plantorna rände i höjden, och efter toppning av tomatplantan vid ca 2 m höjd fortsatte den lianliknande mållan ytterligare någon halvmetr, där taket satte stopp. Den blommade på eftersommaren och hade en otroligt rik frösättning. Även Britta Rastad i Kåtorp hade två praktfulla ex på samma ställe nedanför fågelbordet. De var buskiga, drygt 2 m höga och växte som föregående år tillsammans med bl.a. malörtsambrosia. Erik Ljungstrand jämförde dem med herbariematerial i Göte-

borg och kunde bekräfta bestämningen. Dessutom fanns där en planta grönamarant (*Amaranthus hybridus*). Se Under luppen.

Glansmållan är ettårig och uppges vara hemmahörande i W och C Asien, SE och C Europa och Israel. Det aktuella fågelfröet är enligt uppgift importerat från Östeuropa, främst från Tjeckien.

I det nyutkomna bd. II av Flora Nordica, där vi ytterligare kunde fastställa att det rörde sig om glansmålla, är uppgivet fyra lokaler i Sverige under 1900-talet: Göteborg 1910, 1959, Nacka 1913 och Uppsala 1903. Där noteras, att många publicerade uppgifter beror på sammanblandning med trädgårdsmålla. Mossberg-Stenberg anger: ”Tillfällig, skräpmark, avfallsplatser”. I Lindmans flora (1926) uppges: ”Tillfällig vid hamnar mm” och Thomas Karlsson har i sin förteckning (1998) symbolen + framför arten, vilket innebär tillfällig eller kvarstående. Med tanke på dess rika fröproduktion hoppas vi, att den skall komma tillbaka också i år.

Under luppen...

Inrapporterat av Lissbeth och Karl-Göran Bringer

Jättenattljus *Oenothera glazioviana*

Algutsrum: Gamla grustaget invid kyrkan. 1998-07-15

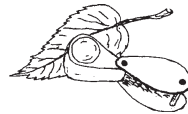
Högby: Vid 136-an mittemot avtaget till Vedborm. 1998-07-25

Resmo: Vid P-platsen till Möckelmossen. 1998-08-04

Nattljus *Oenothera biennis*

Algutsrum: Sandhed nedanför landborgen mittemot avtaget till St. Hult. 1998-07-09

Resmo: Väggkant vid L. Frö. 1998-07-15

Grönamarant *Amaranthus hybridus*

Torslunda: Kåtorp, rabatt hos Britta Rastad, i anslutning till fågelmatning. 2001-08-25

Tidigare noterad en gång på Öland. ”Trädgårdsflyktning, här i var. paniculatus (L.): Ventlinge, Parboäng självsädd sedan flera år, 1933!(S)”. Ölands Kärleväxtflora 1986.

Ovanstående *Oenothera*-arter är insamlade och pressade av Lissbeth och Karl-Göran Bringer och artbestämda av Thomas Karlsson.

Ölands Botaniska Förening

Program för våren - hösten 2002

- Söndag 5/5** Exkursion till Karlevi alvar. Vi eftersöker alvarveronika och hoppas få se också andra vårprimörer. OBS! lång promenad.
Samling vid Karlevi stenkvärr kl. 09.00. Ledare Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson.
- Måndag 20/5** Exkursion längs Resmokorridoren från Lundkällan till Ekelunda, en lång alvarpromenad på en mil.
Samling kl. 09.00 längs vägen mellan Resmo och Stenåsa, vid stättan 1 km öster om vägskeppet i Resmo. Ledare Ulla-Britt Andersson och Helena Lager.
- Söndag 9/6** Årsmöte på Ölands Folkhögskola kl. 10.00. Se kallelse i Krutbrännaren 2001 nr. 3-4. Efter årsmötet gör vi en exkursion till Gyngve alvar som en del i SBF:s arrangemang De vilda blommornas dag.
Samling kl. 12.00 vid stättan knappt 1 km väster om Möckelmossen. Ledare Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson.
- Söndag 16/6** Exkursion till strandängar och kalkkärr vid Nabbelund.
Samling kl. 10.00 vid bron ut till Ölands norra udde och Långe Erik.
Samåkning från Idehultets rastplats kl. 08.30. Ledare Ulla-Britt Andersson och Tommy Knutsson.
- Söndag 30/6** Exkursion till Karum by, en botanisk och kulturhistorisk vandring i odlingslandskapet.
Samling kl. 10.00 i Karum vid p-platsen söder om byn. Ledare Björn Folkesson.
- Söndag 4/8** Främmande trädslag i Böda-skogen
Tidigare jägmästare bedrev en ganska omfattande försöksodling av främst utländska barrträd i kronparken. Åtskilliga arter finns kvar och en del exemplar har nått imponerande storlek. De olika lokalerna är inte lätta att hitta, men under Björn Lünings gör vi en rundtur till några intressanta bestånd. Samling vid Skäftekärr kl. 10.30. Exkursionen kommer att ta 4-5 timmar. Inga våtmarker besöks men oömma kläder och rejäla skor är önskvärda. Bilar behövs för en del förflyttningar. Tag med matsäck!

Ölands Botaniska Förening

Program för våren - hösten 2002

fortsättning från föregående sida

- Söndag 18/8 Exkursion till Södviken där vi bl.a. studerar saltmålla, saltört och glasört.
Samling kl. 10.00 vid P-platsen alldeles norr om Södvikens naturvårdsområde. Ledare
Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson.
- Måndag 26/8 SVAMPBESTÄMNINGSKVÄLLAR
Under tre måndagskvällar erbjuder vi medlemmar och allmänhet att komma in med
öländska svampar för bestämning och råd. Vi lovar inte att kunna sätta namn på allt
omedelbart men räknar med att få in mycket roligt och nytt från de öländska markerna.
- Måndag 23/9 Samtidigt som ni får chans att få namn på era svampar får vi in uppgifter till invente-
ringen "Ölands svampflora". Ledare blir Tommy Knutsson. Vi samlas kl. 19.00 på
Ölands Folkhögskola.
- Måndag 7/10
- Onsdag 13/11 Årets fynd. Vi samlas som vanligt för att gå igenom den botaniska säsongen 2002. Den
som vill tar med sig pressade växter, diabilder eller rapporter om växtfynd.
Samling på Ölands Folkhögskola kl. 19.00

Krutbrännaren nr. 1 / 2002

Gräspromenad av <i>Jan Pernbert</i>	sid 3
På huk för buk av <i>Elna Hultqvist</i>	sid 12
Pilar i N Möckleby av <i>Björn Folkesson</i>	sid 16
En vandring på Ölands Stora alvar - försommaren 2001 av <i>Jan-Olof Petersson</i>	sid 23
Koralltaggsvamp, <i>Hericium coralloides</i> , på Öland av <i>Lissbeth och Karl-Göran Bringer</i>	sid 26
Nytt floraväkteri av <i>Ulla-Britt Andersson och Thomas Gunnarsson</i>	sid 27
Glansmålla, <i>Atriplex sagittata</i> , en ny art på Öland av <i>Lissbeth och Karl-Göran Bringer</i>	sid 33
Under Luppen	sid 34
Program	sid 35